

Policy för mänskliga kvarlevor

Denna policy är framtagen efter Riksantikvarieämbetets stöddokument ”God samlingsförvaltning. Stöd i hantering av mänskliga kvarlevor”.

<http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1395042/FULLTEXT01.pdf>

Syfte

Syftet med denna policy är att formalisera hanteringen av mänskliga kvarlevor på Norrbottens museum. Policyn redogör för grundläggande förhållningssätt och principer vid insamling och förvaltning av mänskliga kvarlevor.

All hantering av mänskliga kvarlevor ska kännetecknas av respekt för den enskildes integritet. Hanteringen utgår ifrån etiska bedömningar och sker med restriktivitet, tydlighet och transparens.

Innehållet i denna policy ska vara känd för museets personal och tillgänglig för allmänheten.

Definition, mänskliga kvarlevor

Som mänskliga kvarlevor räknas allt som en gång har tillhört en människokropp, till exempel ben, hår, naglar, tänder, aska och mjukdelar (hud, organ, embryon och vätskor). Ingen skillnad görs på material som är obränt, bränt, eller på annat sätt hanterat innan förvärvet till museet. Detta gäller även bearbetade kvarlevor, där till exempel ben eller hår har bearbetats till, eller ingår i, föremål, konst eller relikier.

Utgångspunkt, etiska ramverk

Norrbottens museum följer de etiska förhållningssätt, som finns i lagar, Icoms etiska regler samt andra europeiska museiorganisationers riktlinjer för hantering av mänskliga kvarlevor. Följande etiska ramverk ska ligga till grund för all hantering, exponering, forskning och beslut gällande mänskliga kvarlevor vid Norrbottens museum.

Respekt för människan

All hantering och kontakt med mänskliga kvarlevor ska ske med respekt för den människa som kvarlevorna en gång har tillhört. Detta gäller oavsett ålder på kvarlevorna, ursprung och skick. Utgångsläget är att alla människor har lika värde. Så långt det är möjligt ska man sätta sig in i den kulturella kontext den döde har varit en del av.

Respekt för efterkommande

I de fall som en identitet eller en social tillhörighet kan tillsättas de mänskliga kvarlevorna ska hanteringen ske med respekt för de ättlingar eller andra med koppling till den avlidne där en dialog kommer att föras med efterkommande. Detta är av särskild vikt vid närhet i tid.

Respekt för olika grupper

Där de mänskliga kvarlevorna kan relateras till en etnisk, religiös eller nationell grupp är det av största vikt att förhålla sig till det förhållningssätt, traditioner och perspektiv kring mänskliga kvarlevor som råder för respektive grupp. Respekt och tolerans ska visas för olika gruppers önskemål och krav, därför är det viktigt att föra en dialog med berörda grupper.

Respekt för kunskap

Mänskliga kvarlevor är en viktig källa till kunskap, nu och i framtiden. Kvarlevornas värde för kunskapsuppbyggnad och forskning ska alltid beaktas. Detta bedöms från fall till fall, utifrån de förutsättningar och den kunskap de mänskliga kvarlevorna kan bidra med. Detta är särskilt viktigt vid hantering som förändrar kvarlevorna, samt då avyttring övervägs. Metodutveckling ska även tas i beaktande, då nya analysmetoder kan bli möjliga i framtiden.

Mänskliga kvarlevor i Norrbottens museums samlingar

I Norrbottens museums arkeologiska samlingar finns mänskliga kvarlevor, huvudsakligen från arkeologiska undersökningar. Materialet utgörs av brända och obrända ben, förhistoriskt och historiskt material (se bilaga 1).

Tillsammans med övrigt fynd- och dokumentationsmaterial från en undersökning utgör de mänskliga kvarlevorna det som bevaras av den undersökta fornlämningen.

I de kulturhistoriska samlingarna finns föremål tillverkade av hår. Majoriteten av föremålen har donerats till museet (se bilaga 1).

Organisation, roller och ansvar

Det yttersta ansvaret för museets samlingar ligger hos länsmuseumschefen. Det administrativa och operativa ansvaret för de kulturhistoriska samlingarna ligger hos chefen för Bildarkiv och samlingar och motsvarande för de arkeologiska samlingarna ligger hos chefen för Avdelning kulturmiljö.

Beslut av större vikt gällande museets samlingar fattas i Norrbottens museums ledningsgrupp efter beredning av ärendet/ärendena av ansvarig chef tillsammans med samlingsansvarig personal.

Roller och ansvar

Vid Avdelning kulturmiljö har två arkeologer särskilt ansvar för den administrativa och operativa hanteringen av de arkeologiska samlingarna. En av dem är även utbildad osteolog. Dessa personer är ansvariga för mottagande, ut-/inlån, provtagning och utredning av förvärv och återlämnandeärenden.

Alla som arbetar med, och hanterar, mänskliga kvarlevor inom Norrbottens museum är utbildade arkeologer eller föremålsantikvarier.

Beslut som inte är av större vikt, gällande de arkeologiska samlingarna, fattas av chef för Avdelning kulturmiljö efter dialog med de samlingsansvariga medarbetarna.

Kompetens

Norrbottens museum har osteologisk kompetens som behövs för att identifiera mänskliga kvarlevor i samlingarna.

I dagsläget har Norrbottens museum inte behov av konserveringskompetens i detta sammanhang, då vi inte har den typen av kvarlevor i våra samlingar. Skulle behov uppstå tas kontakt med lämplig konservator.

Hantering av mänskliga kvarlevor

Mänskliga kvarlevor hanteras professionellt och enligt praxis för god samlingsförvaltning och gällande lagstiftning. Norrbottens museum ser löpande över samlingarna, så att de kan bevaras och vara tillgängliga för berättigad kunskapsuppbyggnad nu och i framtiden.

Förutom det som nämns i denna policy omfattas material av mänskliga kvarlevor även av följande riktlinjer:

- Policy för lån av föremål ur Norrbottens museums samlingar (Nbm dnr 00259-2018)
- Gallringspolicy för Norrbottens museums föremålssamling (Nbm dnr 637-2007, uppdaterad 2011)
- Dokumentations- och insamlingspolicy (Nbm dnr 191-2020)

Förvärv

Huvudsakligen förvärvar museet material innehållande mänskliga kvarlevor genom arkeologiska undersökningar utifrån Kulturmiljölagen (1988:950) och fyndfördelning.

Förvärv kan även ske genom gåva, inköp, överföring från annan institution, och liknande. Dessa fall hanteras i enlighet med Norrbottens museums *Dokumentations- och insamlingspolicy* (Nbm dnr 191-2020).

Förvaring av de arkeologiska samlingarna

Mänskliga kvarlevor tillhörande de arkeologiska samlingarna förvaras i museets arkeologiska magasin, avskilt från övrigt arkeologiskt material och bakom ett exponeringsskydd. De förvaras i enlighet med Riksantikvarieämbetets föreskrifter (<http://www.raa.se/samlingsforvaltning/>).

Eventuella gravgåvor förvaras i det arkeologiska magasinet utifrån kontext och material, för bästa bevarandeförhållanden.

Förvaring av de kulturhistoriska samlingarna

I de kulturhistoriska samlingarna förvaras de föremål som är tillverkade av mänskliga kvarlevor (hår) tillsammans med de övriga föremålen i samlingarna.

Hantering och säkerhet

Tillträde till de arkeologiska samlingarna är begränsat till ett fåtal personer. Besök regleras genom att tillgång till materialet endast ges för särskilda skäl, så som forskning. Materialet tas fram till ett separat studierum, med begränsad tillgänglighet.

Dokumentation

All hantering av mänskliga kvarlevor skall dokumenteras, så att beslut och prioriteringar går att förstå även i efterhand. Genom museets system för diarieföring och inventarieföring kan arkivhandlingar kopplas samman med materialet i samlingarna.

Exponering

Museet har en återhållsam hållning vad gäller exponering av mänskliga kvarlevor. Exponering kan dock vara befogad i vissa fall.

Varje fråga om exponering behandlas utifrån respektive materials förutsättningar. Varje fall måste ha ett välgrundat syfte som står i relation till den hantering det medför.

Arkeologiska undersökningar

Vid arkeologiska undersökningar där mänskliga kvarlevor kan förväntas planeras arbetet utifrån det. När eventuella besökare vistas vid undersökningsområdet täcks samtliga kvarlevor över, eller skärmas av.

Fotografering sker endast i syfte att dokumentera fornlämningen och informationen som den innehåller. Fotografier på kvarlevor får inte spridas utanför sitt sammanhang.

Publicering

Med publicering menas alla former av tillgängliggörande för allmänheten. Det kan vara i form av tryckta skrifter, blogginslag, tillgängliggörande i museets publika databas Carlotta (<http://samlingar.norrbottensmuseum.se/web>). Fotografier på mänskliga kvarlevor har publicerats i Carlotta innan denna policy aktualiserades. Fotografier på mänskliga kvarlevor ska föregås av en varningstext, detta arbete kommer att påbörjas efter att policyn har fastställts.

I arkeologiska rapporter publiceras foton av mänskliga kvarlevor, då det är en del av dokumentationen enligt Kulturmiljölagen. Dokumentationen ersätter fornlämningen som undersökts och därmed förstörts. Antalet foton med mänskliga kvarlevor hålls på en miniminivå i rapporterna. Endast foton som behövs för förståelsen av dokumentationen publiceras.

Publicering av fotografier bedöms från fall till fall (se *Exponering*). All publicering samt den hantering det medför i samband med fotografering ska ske med respekt och vördnad, både för den individ kvarlevorna en gång tillhört och för eventuella efterlevande. Finns det efterlevande eller att de mänskliga kvarlevorna härstammar från minoritetsgrupper ska dessa kontaktas innan en ev. publicering. Om publicering inte godkänns ska detta respekteras.

Utställning

I de fall där mänskliga kvarlevor visas i utställningar skall tydlig information finnas tillgänglig för besökare. Det gäller både i museets egna lokaler och om mänskliga kvarlevor lånas ut för att ingå i andra museers utställningar. Informationen kan innehålla proveniens, materialets ålder samt varför vi har valt att ställa ut mänskliga kvarlevor.

Forskning och provtagning

Norrbottens museum ser positivt på att museets samlingar kommer till användning och att ny kunskap tas fram ur dem genom forskning. Det gäller även mänskliga kvarlevor. Denna typ av material är en viktig tillgång för forskning inom historia, arkeologi och osteologi. Sådan forskning är en viktig källa till kunskap, inom följande områden:

- människans utveckling, anpassning och genetiska sammanhang
- demografi och hälsostatus
- diet, uppväxt och migrationsmönster
- sjukdomar, medicinska ingrepp och dödsorsaker
- begravningsskick och sedvänjor
- kulturella variationer i fråga om hur kroppen och dess delar använts

Varje fråga om forskning och provtagning på ett material bestående av mänskliga kvarlevor behandlas enskilt, utifrån materialets förutsättningar.

Endast forskare med relevant utbildning och relevanta frågeställningar ges tillstånd och tillgång till denna typ av material. De resultat som forskningen genererar skall tillföras museets arkiv och/eller bibliotek.

När forskning ska bedrivas på mänskliga kvarlevor följer Norrbottens museum *Lagen om etikprövning* (<https://etikprovningmyndigheten.se>). För att få forska på mänskliga kvarlevor ur Norrbottens museums samlingar ska en ansökan skickas in till etikprovningmyndigheten där den prövas.

En skriftlig ansökan ska även skickas in till Norrbottens museum som bedömer ansökan. I ansökan ska en redovisning av forskarens kompetens, syftet med forskningen, det aktuella materialet, provtagningens art (om den är destruktiv eller inte) samt uppgifter om publicering framgå. Krav för att få bedriva forskning på mänskliga kvarlevor ur Norrbottens museums samlingar är att forskaren är knuten till en forskningsinstitution.

Utlån och inlån

Norrbottens museum ser restriktivt på utlån och inlån av mänskliga kvarlevor. Varje fråga om ut- eller inlån behandlas utifrån respektive materials förutsättningar. Varje fall av ut- eller inlån måste ha ett välgrundat syfte som står i relation till den hantering det medför. Det som kan vara aktuellt är ut- eller inlån till exempel för osteologisk bedömning, provtagning samt eventuella utställningar. Norrbottens museum kan tillfälligt ta emot mänskliga kvarlevor för osteologiska analyser. Detta beaktas som ett inlån och diarieförs och dokumenteras i enlighet med museets praxis. De mänskliga kvarlevor som tillfälligt lånas in till museet får ett eget identifikationsnummer i och med att ärendet diarieförs. Ett slutdatum för när de osteologiska analyserna ska vara genomförda och för när materialet ska lämnas tillbaka ska sättas i samråd med den institution eller organisation som efterfrågat den osteologiska analysen.

Transporter

Transport av mänskliga kvarlevor ska ske på ett etiskt godtagbart sätt och sker i den mån det är möjligt av museets egen personal alternativt av godkänd transportfirma, se även *Policy för lån av föremål ur Norrbottens museums samlingar* (Nbm dnr 00259-2018).

Återlämnande

Varje fråga om återlämnande behandlas utifrån respektive materials förutsättningar. Återlämnande av mänskliga kvarlevor kan bli aktuellt där krav om återlämnande framförs av exempelvis enskilda individer, grupper, minoriteter eller nationer.

Även museet kan framställa önskemål om återlämnande av mänskliga kvarlevor. Under 2022 kommer en policy för återlämnandearbörden att påbörjas. Tills den är klar används Riksantikvarieämbetets riktlinjer *Stöd för museer i återlämnandearbörden* (<https://www.raa.se/app/uploads/2020/02/Stöd-för-museer-i-återlämnandearbörden.pdf>).

Policyn är antagen: Luleå 2022-05-03

Av Ledningsgruppen

Föredragande handläggare
Emma Boman
Antikvarie
Avdelning kulturmiljö

Åsa Lindgren
Antikvarie
Avdelning kulturmiljö